

THOMAS KEATING ÉS AZ EVANGÉLIUM KONTEMPLATÍV DIMENZIÓJA

Négy, az USA-ban élő trappista szerzetes részben egymás után, részben egy időben kifejtett tevékenysége és megfogalmazott tanítása összefoglalóan az „evangélium kontemplatív dimenziója” kifejezéssel fémjelezhető. A kifejezés egyúttal az egyik szerző alapvető jelentőségű művének alcíme is,¹ és valódi programot foglal össze: az úgynevezett nyugati spirituális modell helyett az evangéliumban kifejeződő eredeti tapasztalathoz kíván visszajutni. Ezt szorgalmazta már Thomas Merton is, majd részben hozzá kapcsolódva William Meninger, Basil Pennington és Thomas Keating.

A Thomas Keating által nyugati spirituális modellnek nevezett elgondolás,² amely szerinte a II. Vatikáni zsinatig meghatározó volt, lényege szerint azt közvetítette, hogy az ember és Isten szigorúan elkülönül egymástól, az ember Istentől kívül, Isten pedig az emberen kívül létezik, azaz az ember Istentől mintegy elszigetelve él, küszködik. Ebben az összefüggésben a külső cselekedetek, a jócselekedetek (böjt, alamizna stb.) sokkal fontosabbak, mint a belső folyamatok. Ezeket a jócselekedeteket az ember maga kezdeményezi: küzd, hogy kiengesztelje Istent, hogy saját üdvösségét biztosítani tudja, mert szinte elvárhatja, hogy erőfeszítéseinek meglesz a megfelelő eredménye. Ez a szemlélet a jövőbeli jutalmak és büntetések előtérbe helyezésével a külsőségekben megvalósuló válási formák erősödését vonta maga után. Keating véleménye, hogy az eredeti bibliai modell más, mint e nyugati spiritualitás nézőpontja, anynyiban, hogy az az evangélium eleven megtapasztalására helyezi a hangsúlyt, arra, hogy Isten nem távoli valóság, hanem Lelke révén bennünk él. Ennek köszönhetően tényleges egységbe kerülhetünk Istennel, aminek mind tudatunk, mind életformánk szintjén kézzelfogható következményei vannak; ezért nem az a célunk, hogy a jócselekedetek révén biztosítsuk magunknak a túlvilági életet, hanem az, hogy a Lélek irányítása alá vetve magunkat feltétel nélkül bízunk Istennel, és vele közösségben éljük életünket. (Ebből az életből már nem elsődleges célként, hanem természetesen kívánatos következményként fakadnak a jócselekedetek.)

Keating műveiben sajátos teológiai szókézzel találkozhatunk, amely tartalmát illetően is eredeti, mégsem tekinthető valamiféle különleges újításnak. Mivel gyakran tapasztalható, hogy az újszerűnek tűnő kifejezések értetlenséget, sőt bírálatot váltanak ki, érdemes szemügyre venni néhány jellegzetesen keatingi fogalmat, ily módon ugyanis kiderül, hogy a tartalmuk mélyen a keresztény hagyományban gyökerezik. A „hamis én” keatingi kifejezése formailag finoman illeszkedik a modern világban használatos kifejezésekhez, tartalmában viszont a Szentírásból és az évezredek keresztény teológiából ismert „rég ember” vagy „testi ember” fogalmát fedi. Hasonló a szópár kapcsolódó elemeivel is: a Keating által

Hidas Zakariás OSBobl

1970-ben született, eredeti végzettsége jogász, később teológiai tanulmányokat végzett és mentálhigiénés szakember képzést szerzett. Bencés oblatus. 2018-ban Tatabányán keresztény közösségi házat és könyvesboltot hozott létre Élesztő Ház néven, ahol egyéni lelki segítséget nyújt és szemlélődő imacsoportokat vezet.

1. Nem boldogulunk az életünkkel

1 Thomas Keating: *Nyitott tudat, nyitott szív. Az evangélium kontemplatív dimenziója.*

(Ford. Malik Tóth István.) Filosz Kiadó, Budapest, 2006.

2 Thomas Keating: *Bensőséges kapcsolatban Istennel. Úton a szemlélődő élet felé.*

(Ford. Görfői Tibor). Sarutlan Kármelita Nővérek, Magyarszék, 2020, 36–44.

alkalmazott „igazi én” a Szentírás „új ember” vagy „lelki ember” megfelelője. A megváltástani fogalmakat illetően is hasonló a helyzet. A Keating által használt „isteni bentlakozás” kifejezés gyakorlatilag azonos a keresztény tradícióban a kezdetektől meglévő *inhabitatio* kategóriájával, amelynek gyökere a János evangéliumáig ⁽¹⁵⁾ nyúlik vissza. Az imádság során törekedjünk arra, hogy gondolatainkat hagyjuk el – tanítja Keating. Ezzel kapcsolatban lehetetlen nem felfedezni a szoros kapcsolatot az imádságról szóló tanítás egyik nagy sivatagi mestere, Evagriosz Pontikosz éppen erre – az imádságban a gondolatok elhagyására – vonatkozó tanításával.³ Keating másik vezérgondolatában, mely szerint az imádság során fájdalmat és nehézséget okozó, a tudattalanban raktározott emlékek, lelki anyagok szabadulhatnak fel, visszaköszön Keresztes Szent János gondolatvilága, aki szerint a lelki út egyenesen azonos a sötétséggel és a szenvedéssel való találkozással.

Thomas Keating antropológiájának kiindulópontja „az emberi természet alapvető jósága”. Ez a meggyőződése azon alapul, hogy „jóságunk azonos igaz énünkkel, melynek középpontja nem más, mint Isten”. „Isten és az igaz Én nem különbözőek. Jóllehet nem vagyunk Istenek, Isten és az igaz Énünk egy és ugyanaz.”⁴ Ez a kijelentés nyilván sokféleképpen érthető, ám Keating életművének tükrében kijelenthető, hogy az „egy és ugyanaz” nem azonosságot, hanem egységet jelent, vagyis olyan kapcsolatot, amely megőrzi a különbözőséget. A Bibliában bemutatott első ember bűnének következménye, az eredendő bűn Keating megközelítésében emberi állapotunk egyfajta leírása, ami tökéletlenségünk, megosztottságunk, elszigeteltségünk és büntudatunk mély megtapasztalását jelenti, azaz nem valamilyen személyes rossz, hanem Istentől és egyúttal igazi énünktől való elidegenedésünk. Ez a visszas állapot eredményezi, hogy felébrednek az öröm, a birtoklás és a hatalom utáni kielégíthetetlen vágyaink. Keating ezekkel összefüggésben dolgozza ki részletesen „a boldogság elérését célzó érzelmi programok” kategóriáját. Ezek a programok alapvetően tévesek, és a kisgyermek azon ösztönös szükségletein alapulnak, amelyek a biztonsághoz, a szeretethez és az elfogadáshoz, valamint a hatalomhoz és az irányításhoz kapcsolódnak: e késztetéseinkből fakadóan ugyanis a boldogságérzetünk, valamint boldogságtudatunk az ezeken a területeken felmerülő hiánytapasztalatok azonnali és teljes kielégítésén alapulnak.⁵ Ez azonban nem jár, mert nem járhat sikerrel, és ezért ennek a tartós kielégületlenségnek folyamatos gyötrő érzések a következményei. Előbb szomorúság, düh, harag, majd összetettebb érzések, irigység, féltékenység, hiúság, becsvágy, gőg, esetleg fásultság, harag veszik át az uralmat az ember felett, melyeket, mivel tartósan jelentkeznek, folyamatosan enyhítenünk kell újabb és újabb alkalmatlan módon és alkalmatlan eszközrel. Így válik az emberi élet alapvető céljává a hiányérzések kielégítésére való törekvés. Ez az állandó hiánytapasztalat és a rá adott inadekvát válasz

3 Vö. Evagriosz Pontikosz: Az imádságról 1–80. (Ford. Vassányi Miklós.) *Vallástudományi Szemle* 11 (2015), 73–86.

4 Thomas Keating: *Nyitott tudat, nyitott szív*, i. m. 189.

5 Thomas Keating: *Isten terápiaja és a szenvedélybetegségek A középpontba vezető ima és a tizenkét lépés*. (Ford. Görfölv Tibor.) Ursus Libris, Budapest, 2014, 36–39. Vö. uo. 54.: „Gyerekkorunkban nem tudjuk, hogyan zabolázhatjuk meg vágyainkat, az azonnali kielégülés örömét pedig boldogságként könyveljük el.”

azonban lassacskán torz istenképet is formál, erősít és tart fenn, amelyet egy idealizált önazonosság, önkép egészít ki.⁶

Keating gondolatmenetének végkövetkeztetése elszomorító, sőt kétségbeejtő; Szent Pál felkiáltása és kiáltó kérdése juthat eszünkbe: „Én nyomorult! Ki vált meg e halálra szánt testtől?” (Róm 7,24). A válasz egyrészt rendkívül egyszerű és kézenfekvő (hiszen a levélbeli szöveg is folytatódik), másrészt azonban a teljes emberi élet kell hozzá, mind időbeli lefolyásának, mind átadásának teljessége. Ahogy a régiek mondják, a tízezer mérföldes út is az első lépéssel kezdődik, így Keating is kijelöli a képzeletbeli nullpontot: „A valódi spirituális út akkor kezdődik meg, ha elismerjük, hogy nem boldogulunk az életünkkel.”⁷ Ez a tételmondat szorosán összeköti a teljes kudarcát átélő, Istent kereső embert az ugyancsak teljes kudarcot átélő, az alkoholfüggőségében, annak rabságában küszködő emberrel, hiszen az Anonim Alkoholisták 12 lépésének kezdő lépése egyetlen szó módosításával bármelyikünkre igaz lehet, ha el szeretnénk indulni a személyes Isten keresésének irányában. „Az első lépés: Beismerjük, hogy tehetetlenek vagyunk az alkohollal szemben” (ennek lehetséges korrekciója: valamelyik, vagy éppen az összes gyöngeségünkkel szemben), „hogy életünk irányíthatatlanná vált”.⁸ Ha tehát készen állunk arra, hogy beismerjük, életünk teljesen csődöt mondott, szóra sem érdemes és reménytelen Isten nélkül, valójában akkor értjük meg Jézus szavát, aki azért jött, hogy megmentse, ami elveszett, azaz az emberért (Lk 19,10).

A fent leírt emberi alaphelyzetből történő kilépéshez csak Isten megelőző kegyelme tud ösztönzést adni az embernek. Keating szerint a *mysterium tremendum et fascinans*nak, a félelmetes és magával ragadó misztériumnak a megtapasztalása akár hirtelen áttörésként, akár lassú folyamatként érkezik, mindenképpen Isten kezdeményezése, az ő ajándéka, melyet el lehet fogadni és el lehet utasítani szabad akarattal. Aki kész és képes az elfogadására, az ezzel egyidejűleg újabb, eddig nem ismert képesség birtokába juthat: elkezdi valóságosan látni, érzékelni a tényeket, vagyis azt, hogy ki az Isten, ki az ember, és milyen az alapvető és helyes viszonyulás az ember részéről Isten felé.⁹ Mivel Isten jelenléte a tér és az idő bármely pontján hozzáférhető az ember számára, sehova sem kell mennünk, hogy megtaláljuk őt, csak a meneküléssel kell felhagynunk, és a boldogság elérését célzó érzelmi programjainkat mint az Istenhez fűződő kapcsolatunk akadályát kell elhárítanunk.

Thomas Keating tanítását azonban tágabb összefüggésben is értelmezhetjük, hiszen nem merül ki az imádság egy formájáról szóló megállapításokban. Keating ugyanis azt a meggyőződését is kifejti, hogy a kereszténység értelmezésének és megértésének létezik egy átfogó konceptív módja is,¹⁰ János evangéliumának prológusát (Jn 1,1–18) ugyanis

2. Találkozás a magával ragadó Titokzatossággal és a középpontba vezető ima

6 Ezen antropológiai alapállásnak különösen szép – önéletrajzi elemekkel és reflexiókkal gazdagított – képe rajzolódik ki előttünk egy Thomas Keatinggel folytatott beszélgetésből. A Vigilia beszélgetése Thomas Keatinggel (Ford. Görföl Tibor.) *Vigilia* 84 (2019), 127–134.

7 Thomas Keating: *Isten terápiája és a szenvedélybetegségek*, i. m. 24.

8 Uo. 17.

9 Uo. 156–157.

10 Thomas Keating: *A világ szíve. Bevezetés a kontemplatív kereszténységbe*. (Ford. Görföl Tibor.) Sarutlan Karmelita Nővérek, Magyarország, 2018. A továbbiakban e mű 34–46. oldalai alapján ismertetem Keating vonatkozó tanítását.

akként értelmezi, hogy Isten Jézus Krisztusban önkifejezést hajt végre: Jézusban tárja fel magát. Krisztus az a belső szó, aki az Atya végtelen csendjéből szüntelen előlépő, a Szentháromság belső egységében megjelenő isteni személy. Az Atya teljesen és átfogóan ismeri a Fiút, és a Fiú az Atyát ugyanígy. Közös szívékből öröktől fogva árad a szeretet lélegzete, a Szentlélek. Jézus emberségét Isten örök Fiának személye birtokolja. Az isteni Ige nem csak saját kora, hanem a későbbi időszakok, az emberi történelem minden embere, vagyis az emberiség minden tagja számára megközelíthető volt, van és lesz, bármikor is éljenek a világ kezdetétől a világ végéig.

Életünk, a *kontemplatív* keresztény élet alapvető célja a teljes Jézus megismerésére irányul, amely magában foglalja földi életének nem csak a kezdeti, de a végső állapotát is, nem csak a jászlat, hanem a tanítást, gyógyítást, megfeszítetést, feltámadást és a mennybemenetelt is. Ez a Krisztus jelen van minden ember szívében, azért, hogy megoszthassa velünk azt az isteni életet, amelynek körforgása öröktől fogva zajlik a Szentháromságban. Ebben az összefüggésben a mennybemenetel azzal a kegyelemmel ruház fel minket, hogy emberségünk átistenülhet. A pünkösdi kegyelem egyéni létezésünket emeli fel, hatja át Isten Lelkével, így Krisztusban mi is felszámolhatjuk az anyagi és a szellem elkülönültségét, és életünkben összefonódik az anyagi és a spirituális valóság Isten jelenlétében. A *kontemplatív* élet és annak részeként a kontempláció során ez a bámulatos egyesülés valósul meg, így arra nyílik módunk, hogy behatoljunk a kozmikus Krisztusba, Isten személyébe, aki átjárja életünk legmélyebb mélységeit, elszigeteltségünket feloldja, és így már a Szentlélek hatása alatt tudunk cselekedni, a Szentháromság állandó szeretetközösségében. Ennek a kegyelemnek tehát már most és itt, földi életünk során részesei lehetünk, azáltal, hogy eggyé válunk, egyesülünk Krisztussal. Ez az új élet a Szentháromság dinamikus valósága, azaz Krisztus élete bennünk, és a mi életünk Őbenne, hiszen „Krisztus passiója és feltámadása szünet nélkül zajlik. Folyamatosan jelen van mindkettő, s egyik sem korlátozódik a történelem egyetlen konkrét pontjára.”¹¹

E gondolatmenetet Keating a 2Kor 4,11-gyel hozza összefüggésbe, amely szerint ugyanis „amíg élünk szüntelenül halálra adnak Jézusért, hogy Jézus élete is nyilvánvaló legyen halandó testünkben”. Ennek az egységnek a megvalósulásához viszont arra van szükség, hogy legbelső lényünk, sőt minden képességünk átalakuljon Krisztus gondolkodásmódjának és lelkületének mintája szerint. A „csodás csere”, az, hogy Krisztus emberré lett, azért, hogy az ember átistenülhessen, a Filippi levél Krisztus-himnuszában tükröződik a legjobban (Fil 2,5-8). Isten Jézus Krisztus által az egész emberiséget el akarja árasztani az isteni életnek azzal a mértékével, amelyet az egyes ember még be tud fogadni, ezért mindannyiunkat arra hív, hogy megtestesítsük Krisztust abban az értelemben, hogy egyesülünk Fiával, és ebben az egységben valósulhat meg folyamatosan a magával ragadó Titokzatossággal való találkozás.

Keating szerint¹² általános pszichológiai tudatszintünk alatt helyezkedik el tudatunk spirituális szintje, ahol értelmünk és akaratunk a maguk sajátos spirituális módján működik. Itt van jelen Isten „energiája”, ami Isten jelenléte a belső vagy új emberben; ezt a lelki tudatosság és a tudat hétköznapi szintje fogja közre. A szemlélődő imádság során azt a szándékunkat fejezzük ki, hogy ehhez a belső központhoz kívánunk kapcsolódni. A középpontba vezető imának (ez Keating és trappista munkatársai kifejezése) négy mozzanatát különböztethetjük meg. Az első mozzanat, hogy kiválasztunk magunknak egy úgynevezett szent szót, amely kifejezi fentebb említett szándékunkat. Ezt követi a nyugalom, Isten jelenlétének tudata, a béke és a belső csend – legalábbis az imádkozó emberben ennek igénye él. Ennek következtében harmadik mozzanatként a csönd légkörében felszabadulnak a hétköznapi élet során a tudat szintje alá száműzött tudattalan tartalmak, mert folyamatosan lazuló pszichés védelmi mechanizmusaink már nem tudják biztosítani a tudattalan tartalmak lezártóságát, így felszínre emelkednek gyerekkorunk és egész élettörténetünk megemésztetlen érzelmi benyomásai, amelyek aztán negyedik mozzanatként kiürülnek, elemi indulatokká, gondolatokká alakulnak.¹³ Ez a körkörös mozzanat-sorozat egyre nagyobb fokú belső szabadságot eredményez, a nyugalom, a tudattartalmak felszabadulása és a kiürítésének menete olyan, mintha a lélek fokozatosan haladna egyfajta spirálmozgásban kívülről befelé. Keating szerint ezért már soha nem kerülünk oda vissza, ahonnan elindultunk, csak egyre közelebb igazi énünkhöz, az új emberhez.

A folyamat során tehát egy képzeletbeli, spirálszerűen haladó úton egyre közelebb kerülünk létünk spirituális szintjéhez. A Lélek behatol érzelmi életünk legmélyebb rétegeibe, ahol először éltük át az elutasítottság, a szeretethiány vagy a lelki-fizikai trauma érzéseit. Ha ide, a középpontba elérünk, ott már nem találunk olyan belső lelki „szemetet”, amely elrejtene Isten jelenlétét, itt sor kerülhet az Istennel való egyesülésre.

A folyamat során Isten szinte a „terapeutánk” lesz, olyan személy, akitől azt a bizalmat és szeretetet várjuk, amelyet gyerekkorunkban nem kaptunk meg egy jelentős másik személytől, leggyakrabban szüleinktől. Ez a folyamat – kitaró és rendszeres ismétlése révén – amellet, hogy egyre közelít igaz énünkhöz, és egyúttal Istennel való együttlétünkhöz, egyre inkább meg is tisztítja az ember belülről fakadó motivációit, mert egyre inkább közel visz a Szeretethez, és ezáltal elősegíti, hogy késztetésein, vágyaink egyre inkább belőle induljanak ki és feléje irányuljanak.

Ha rendszeresen, napi legalább két alkalommal végezzük a középpontba vezető imát, lassacskán lebomlik a kegyelemmel szembeszegülő ellenállásunk, elfogadjuk Isten bennünk megvalósuló jelenlétét, cselekvését. A leírt lelki folyamat bemutatása Keating rendszerében dogmatikai célt is szolgál: meglátása szerint ugyanis a középpontba vezető ima, és különösen az annak következtében – Isten kegyelméből – megvaló-

¹² Thomas Keating: *Bensőséges kapcsolatban Istennel*, i. m. 73–98.

¹³ Ez a tapasztalat ismét olyan, amely nem előzmény nélküli a keresztény hagyományban. Gondoljunk csak a Szent Atanáz által megírt *Vita Antoniira*, amelyben Szent Antal a sírboltban saját magával kapcsolatos látomásokban részesedik magányban töltött imája részeként, folyományaként.

**3. A megváltás
mint gyógyulás
és mint egység
az emberiség
egészsével**

suló kontempláció egyrésztől gyógyulás, másrésztől részvétel Krisztus áldozatbemutatásában, megváltói művében.

Istentől való elszakíttóságunk, azaz betegségünk gyógyírja, ha ismét bensőséges kapcsolatba kerülünk Istennel. Az áteredő bűn orvoslása, gyógyítása – istenkapcsolatunk helyreállítása – Krisztus által történik meg. Keating szinte minden írásában megjelenik az orvos Krisztus, a *Khrisztosz iatrosz* eszméje, különösen a *Bensőséges kapcsolatban Istennel* című könyvében,¹⁴ de ehhez hasonló megközelítéssel szolgál *Isten terápiája és a szenvedélybetegségek* című műve is, amely már a címében is jelzi Isten gyógyító szerepét. Utóbbi könyvében különösen is felhívja a figyelmet az anonim alkoholisták hatodik, hetedik és tizenegyedik lépésének belső kapcsolatára, s kifejezetten összekapcsolja a kontemplációt és a gyógyulást, amely révén Isten kegyelemből megszabadít minket fogyatékoságainktól.¹⁵

Az orvos Krisztus képe a Szentírásig nyúlik vissza (vö. Mk 2,1–12); Krisztus lelkünk és testünk orvosa, aki, amikor a bénának megbocsátotta a bűneit, teste egészségét is visszaadta, és úgy kívánja, hogy egyháza és annak tagjai a Szentlélek erejével folytassák gyógyító és üdvözítő tevékenységét. Ezért folytatódik a *Khrisztosz iatrosz*-eszme az apostoli atyákon¹⁶ át a keresztény hagyomány teljes folyamatában. Az orvos Krisztus elsősorban a szentségben, a szentségi gyógyulásban, elsőként magában a keresztségben és az eucharishtiában, de különösképpen magukban a gyógyulás szentségeiben, a bűnbánat és a betegek kenete szentségében nyilvánul meg. Ugyanakkor, amint ez a Máté 8,16–17-ből és annak alapján az Izajás 53,4-ből is kitűnik, nemcsak orvosi értelemben vett betegségeink gyógyítására, hanem minden szenvedésünkre és minden nyomorúságunk elvételére és is vonatkozott gyógyító ereje és hatalma, hiszen az elsősorban a bűn és a halál feletti győzelmet, az ebből való kigyógyulást jelenti. A gyógyulás alapvető folyamata viszont Isten akarátának teljes elfogadását kívánja meg. Az Isten cselekvésének elfogadására irányuló szándék állandó fenntartása a kontemplációban és a kontemplatív életben valósulhat meg, és így Isten mintegy orvosként egyre mélyebb szintekre hatolva tisztítja meg az élettörténetünk során bensőnkben felhalmozódott, elraktározott lelki anyagot, mi pedig eközben egyre közelebb kerülhetünk gyógyító orvosunkhoz.

Keating krisztológiája és szentháromságtana sok szempontból közel áll Hans Urs von Balthasar szemléletéhez. Balthasar Nazianzoszi Szent Gergely nyomán teszi fel a kérdést: „Mi okból és miért kellett ekkora árat fizetni”, majd saját szavaival folytatja: „A megtestesülés után vajon nem fölösleges-e a szenvedés?”¹⁷ Balthasar szerint jól tesszük, ha „a passiót a megtestesülés centrumának tekintjük”, hiszen „Isten szolgál, megmossa

14 „Az evangélium arra hív, hogy ismerjük fel a hamis én valójában betegség, amelyre van gyógyír, és fogadjuk el Krisztust isteni orvosunknak vagy isteni terapeutánknak. A gyógyulási folyamatot elsődlegesen a középpontba vezető ima viszi előre, és a hétköznapi életben elvégzendő házfeladattal együtt Isten egész terápiáját alkotja” (*Bensőséges kapcsolatban Istennel*, i. m. 78).

15 *Isten terápiája és a szenvedélybetegségek*, i. m. 105–116.

16 „Egy orvos van testi és lelki, aki született és születetlen, a testben levő Isten, a halálban igazi élet, aki Máriától és Istentől való, először szenvedő, majd szenvedéstől mentes, a mi Urunk Jézus Krisztus” (Ef 7,2): Vanyó László (szerk.): *Apostoli atyák*. Szent István Társulat, Budapest, 1988.

17 Hans Urs von Balthasar: *A három nap teológiája*. (Ford. Görfföl Tibor.) Osiris, Budapest 1999, 9.

a teremtmények lábát, s így feltárulkozik legsajátosabb, isteni mivoltában, és kinyilvánítja dicsőségének teljességét”.¹⁸ A megtestesülés tehát lényegét tekintve a passióra irányul, különösen is a halálra, amely a bűn által jött a világba (Róm 5,12). A felbomlott egységet csak a második Ádám tudja helyreállítani, a helyreállítás középpontja pedig a hádész, a halál, az elveszettség, az alvilág.¹⁹ Istennek belülről kell megtapasztalnia az emberi létmódot, hogy az embert belülről újítsa meg, és onnan hozza vissza az életbe, ahol a legmélyebb verembe jutott, ahol már elnyelte a komor és sivár szakadék, a halál. Balthasar bőségesen tud alapot találni a Szentírásban és a korai keresztény hagyományban a *kenósizsra* fókuszáló tanításának kifejtéséhez. Eszerint Isten Igéje az Atya iránti radikális engedelmességgel járja az önküüresítés útját, egészen a keresztségig, s az emberek helyett átvesszi bűneik terhét, és így kapcsolja be az embert a Szentháromság szeretetközösségébe, hogy lehetővé tegyen egy új, Krisztus-központú életet. Nem előzmény nélküli tehát ez a megközelítés – amit nevezhetünk *paszkatikus* megközelítésnek az *inkarnatorikus* teológia mellett – a középkori, kora újkori teológiában sem. Elegendő talán utalni Anzelm elégtétel- (*satisfactio*-) elméletére, vagy Luther kereszt-teológiájára. Úgy tűnik azonban, hogy mára már meghaladottnak tekinthető a páli levelek ebben a tekintetben meghatározó részeinek (2Kor 5,21; Gal 3,3; Róm 8,32) olyan jellegű értelmezése, amely szerint a haragvó Isten saját Fiát sújtotta az ember, a valóban bűnös helyett büntetéssel. Ha elfogadjuk ugyanis azt a kiindulópontot, hogy a büntetés nem a bűntől különálló, arra következményként létrejövő tényező, hanem a bűnben magában már benne van a büntetés, akkor egészen újszerűen is értelmezhető az értünk bűnné tett Krisztus áldozata. Balthasar szerint üdvösségünk forrása Isten halála,²⁰ a halál a maga teljességében, végérvényes voltában, azaz: teljes elemésztettség, átkozottság, teljes elszakadás Istentől, állapot ahol idő sem létezik már. Krisztusnak ez a kereszten elszenvedett állapota egyrésztől, úgy tűnik, azonos az ember halálával, másrészt ez a „hiátus” bizonyos értelemben egészen más. Balthasar szerint ennek az az oka, hogy – amennyiben lehetőségünk van megérteni a kereszten zajló belső drámát, márpedig ez igen fontos lenne, hiszen „ebben a belső térben dől el minden a világ üdvösségéről” –, két követelménnyel találjuk magunkat szemben: a kereszt „hiátusához” való közelítésnek Isten kegyelméből kell fakadnia, valamint egyúttal egy bizonyos távolságban kell maradni a Megváltó egyedülálló helyzetétől. Mind az Ószövetségből kiindulva (pusztai vándorlás, próféták, zsoltárok stb.), mind az Újszövetségből kiindulva (szentek, rendalapítók stb.) számos példát lehet találni az elhagyatottsággal, a pokol megtapasztalásával összefüggésben, ugyanakkor „az Ó- és Újszövetség minden éjszakája nem több, mint legfeljebb megközelítés, távoli utalás a kereszt megközelíthetetlen misztériumára, hiszen amennyire egyedülálló Isten Fia, olyannyira páratlan elhagyatottsága is”.²¹

Balthasar megközelítésében Jézus teljes élete a kereszt felé tartó élet, hiszen kereszthalálíg tartó engedelmissége és „a közelgő óra tudatában

18 Uo. 10–11.

19 Uo. 11–21.

20 Uo. 43–77.

21 Uo. 73.

lévő egzisztenciája” alapján „könnyűszerrel kialakulhat bennünk az az elképzelés, hogy Jézus egész egzisztenciája kezdettől fogva belső kereszt volt”. A kereszt értünk, emberekért van, és pedig nem egyenként, hanem együttesen. Az, hogy „Jézus élete elgondolhatatlan az együttlét dimenziója nélkül”,²² nyilvános működésének kezdetétől kifejeződik a tanítványok kiválasztásában, majd megerősítést nyer az utolsó vacsorában, az eucharisztia alapításban és különös hangsúllyal a keresztből megszülető egyházban. Ugyanakkor az egyház, ha valóban Krisztus teste, akkor a kereszten együtt kell lennie a Fővel a testet alkotó minden embernek, amit jól megvilágít Pál személyes hitvallása is, mely szerint: „Krisztussal együtt keresztre vagyok szegezve” (Gal 2,20). Ezen a ponton úgy tűnik, a kereszt teológiája az önküresítés, önátadás révén a Szentháromság titkába torkollik. Hans Urs von Balthasar mintha Szentviktori Richárd szentháromságtanát gondolná újra. Richárd a Szentháromságon belüli személyek egymáshoz való viszonyát a szeretet analógiájára építi, mely szerint az Atya mindent átad a Fiúnak, úgy hogy semmit sem tart meg magának, a Fiú pedig válaszoló szeretetében mindent elfogad, a Szentlélek pedig maga ez a szerető elfogadás. Balthasar szentháromságtani felfogása²³ szoros kapcsolatot mutat az önküresítéssel, Krisztus *kenószis*szával, ugyanakkor a tartalmát kiszélesítve – elvégre arról beszél, hogy az Atya mindent átad a Fiúnak – úgy értelmezi, hogy ez a cselekedet maga az Atya *kenószisa* is egyben. Isten ebbe, a *relációkban* megvalósuló állandó szeretetáramlás *kommúniójába* hívja meg az embert, aki – amennyiben felvállalja a kereszten való együttssenvedést Krisztussal – bekapcsolódhat a Szentháromságos életbe saját önátadása révén.

Ezen a ponton érdemes visszakapcsolódnunk Thomas Keatinghez, akinek meggyőződése,²⁴ hogy a keresztség alkalmával Isten vesz lakást az emberben, inhabitalódik, mégpedig Szentháromságként. Ez azonban azért, és csak azért tud megvalósulni, mert Jézus Krisztus belépett az emberi létállapotba, sőt azonosult az emberi létállapottal és annak minden következményével. Így Jézus „átélte a magány, a bűntudat és a szorongás minden szintjét, amelyet bármely ember valaha érzett; az emberi nyomorúság, bűn és bűntudat iszonyú összetettsége szállt le rá”; szenvedésében „magára vette pszichológiai és spirituális szenvedésünket is”,²⁵ és amit magára vett, azt meg is tisztította, és ekként megszabadított tőle minket. Pál szavaival élve „bűnné lett értünk” (2Kor 5,21).

Balthasar (és egyben Thomas Keating) megváltástanának kulcsa tehát az, hogy Krisztus átéli az Atyától való elszakíttottság teljességét. Ennek alapja, hogy a bűn állapota gyakorlatilag azonos az Istentől való elszakíttottság állapotával, Krisztus megváltó művében a lehető legradikálisabb elszakadással, távolsággal az Atyától. E legmesszebbmenőig (ameddig csak egyáltalán el lehet menni!) történő távolságvétel oka és indítéka az ember iránt érzett mérhetetlen szeretet, hiszen éppen ezáltal az eltávolodás által szabadítja meg az embert. Mélyebbre ment, mint ember bármi-

22 Uo. 83.

23 Uo. 124–128.

24 A továbbiakban Görfföl Tibor *Az emberiség egysége és a megváltás. Thomas Keating szellemi világa* című tanulmánya alapján (in Thomas Keating: *Isten terápiája és a szenvedélybetegségek*, i. m. 212–232.) mutatom be Keating tanítását.

25 Uo. 229.

kor, bármilyen módon el tud menni, azért, hogy mi, emberek bármilyen mélyen vagyunk, ne maradjunk végzetesen egyedül, hanem a szakadékban is, még a teljes mélységben is találkozassunk vele, a megváltó, szabaddító Krisztussal. Keating középpontba vezető imája ebben a magányban, elhagyatottságban megvalósulható szenvedő találkozásra hív minket a Megváltóval, és az ő révén az emberiség egészével. Talán érdemes egy szót említeni itt Lisieux-i Szent Teréz elhagyatottság-élményéről, amelyből hasonló tanítás szűrődik át: a szenvedés, az elhagyatottság átélése a megváltás művében való részvétel felemelő-gyötrő, átkozott-áldott ajándékát adhatja bármelyikünknek.²⁶

Keating szentháromságtana szerint a személyekben „nincs semmiféle önös én, semmilyen formája a birtoklásnak. Minden önátadás. Minden ajándék. Minden szeretet.” Ez az a *kenotikus* szentháromságtan és fentebb bemutatott krisztológia, szótériológia, amelyekből szinte egyenes út vezet a középpontba vezető imához, a szemlélődéshez. Ugyanis ha „feladjuk vágyainkat, világnézetünket, önképünket, mindazt, ami a hamis ént alkotja, ténylegesen Krisztus önküresítésében veszünk részt”, és így vehetünk részt „az emberi élet legnagyobb projektjében, a megváltásban”.²⁷ Mivel Krisztus az emberiség minden egyes tagjának, bármikor, bárhol élt, él vagy fog élni, személyes Megváltója, ő az alfa és az ómega, a kezdet és a vég, így keresztáldozata is kozmikus értelmű, ezért pedig szabadító műve is egyetemes. Továbbgondolva ezt: ha ebben az áldozatban veszünk részt a középpontba vezető ima gyakorlása során, akkor közösségbe kerülünk minden emberrel Krisztus szenvedése és a Szentháromság szeretetközössége következtében. Így a szemlélődő ima különlegesen alkalmas „a mindenki mással való egység megtapasztalására”, és így válik érthetővé Keating lényegi gondolata, mely szerint „az univerzum értelme az áldozat”.²⁸ A szemlélődésben átélt szenvedés és megtisztulás tehát részvétel Jézus Krisztus megváltói művében, így az imádkozó ember Krisztushoz hasonulva, vele együtt veszi magára a bűn következményeit és vele együtt vállalja a bűnért való helyettesítő áldozatot. A Krisztussal a keresztthordozásban egyesülő imádkozó ember, Krisztussal együtt az egész emberiséggel egyesül az imában, így a szenvedő szemlélődésben töltött ima az egész emberiség szolgálatában gyakorolt áldozattá válik.

26 Vö. Jeges Mirjam OCD: *Krisz és kegyelem*. Sarutlan Kármelita Nővérek, Magyarország, 2020.

27 Görfői Tibor: *Az emberiség egysége és a megváltás*, i. m. 231.

28 Uo. 232.